

ПРО РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ "ІДІОЛЕКТ", "ІДІОСТИЛЬ", "МОВНИЙ ПОРТРЕТ АВТОРА"

На сьогоднішній день в сучасній лінгвістиці зростає інтерес дослідників до індивідуального стилю мовлення письменника як носія унікального мовного та культурного досвіду. Проблема індивідуальності мовлення розкривається в межах антропоцентричної парадигми. Вона зміщує фокус лінгвістичних досліджень від аналізу мови як автономної системи до дослідження її носія – автора, творця дискурсу та мовної особистості.

Кожен письменник є особливим у своєму мистецтві слова. Через текст він інтерпретує об'єктивну дійсність відповідно до власного світосприйняття, когнітивного досвіду та індивідуальної системи синтаксичних, стилістичних і лексичних засобів. Це робить його твори впізнаваними та неповторними. Так, художня проза стає простором взаємодії колективного мовного надбання та індивідуального авторського бачення світу.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в сучасному науковому дискурсі концепти «ідіолект», «ідіостиль» та «мовний портрет» подібні через що часто використовуються як взаємозамінні або синонімічні значення, а це призводить до термінологічної неточності. Чітке розмежування цих термінів є важливим, оскільки завдяки точній методології з'являється можливість об'єктивніше реконструювати індивідуальну мовну картину світу та коректніше інтерпретувати художнє мовлення автора.

Витоки наукового усвідомлення стилю, саме як прояву індивідуальності мовця сягають ще часів античності. Давньогрецький філософ Аристотель здійснив ґрунтовний аналіз мовлення як засобу впливу на адресата та зміг узагальнити три основні способи переконання: “ethos”, “pathos” та “logos”. Особливе значення для формування концепції індивідуального стилю має категорія ethos, яку філософ безпосередньо пов'язував з образом мовця, його способом самовираження та моральними якостями [6, с. 22]. Таким чином, ще в античній традиції було закладено ідею про стиль як прояв особистісних характеристик автора та його способу мислення, що згодом стало методологічною основою сучасних досліджень ідіостилу.

Поняття «ідіолект» у сучасній лінгвістиці трактується як мовна система окремої людини, характерний йому «особистий діалект». Як зазначає Д. Крістал, деякі лінгвісти надають йому більш вужче визначення, охоплюючи мовленнєві звички людини, які виявляються в певному різновиді мови в певний час. Також науковець наголошує, що ідіолектні риси стають особливо помітними в художніх текстах, адже там вони виконують функцію авторських стилістичних маркерів [7, с. 235]. На думку М. Барлоу, в мовознавстві саме ідіолект – логічно первинний, зважаючи на реальність індивідуального слововжитку [5, с. 2]. За результатами аналізу практичного мовлення науковець зміг аргументувати, що ідіолектна варіативність базується саме на ключових аспектах мови [5, с. 21]. Інакше кажучи, унікальність мовця формується насамперед через глибинні, регулярні граматичні

та лексичні вибори. Зокрема слід зауважити, що в українському мовознавстві В. Жайворонок пов'язує ідіолект з індивідуальною манерою мовлення, підкреслюючи, що гармонійне поєднання мовних засобів дозволяє говорити про сформований індивідуальний стиль автора [1, с. 27].

Натомість науковиця Л. Ставицька досліджує співвідношення термінів «ідіолект» та «ідіостиль». Вона зазначає, що ідіостиль – ширше поняття, адже якщо ідіолект охоплює сукупність індивідуальних особливостей конкретного мовця, то ідіостиль – комплекс провідних стильових рис, що характеризують творчість письменника в її цілісності [3, с. 3–11]. Уточнюючи зміст поняття, важливо зазначити, що згідно з класичним стилістичним підходом Дж. Ліча та М. Шорта, кожен письменник має лінгвістичний «відбиток пальця» (linguistic ‘thumbprint’) – індивідуальна комбінація мовних звичок, які виявляються в текстах через систематичний вибір конкретних лексем чи синтаксичних структур [9, с. 10].

Продовжуючи аналіз, потребує розкриття поняття «мовний портрет автора». Як зазначає В. Ніцполь, мовний портрет деталізує ідіостиль через соціальні, вікові та етнокультурні детермінанти і візуалізує абстрактну систему через зображувально-виражальні засоби, роблячи доступною для лінгвістичного аналізу [2, с. 42].

Узагальнюючи вищевикладене, можна виділити такі ключові аспекти: ідіолект – це матеріал, ідіостиль – спосіб його організації, а мовний портрет – дослідницька модель, яка деталізує та показує цю систему.

Оскільки зміст понять є багаторівневим, комплексний аналіз художнього тексту вимагає застосування комплексного підходу, який включає в себе три рівні: лексичний, синтаксичний та стилістичний [10, с. 1]. Такий підхід допомагає науковцям тлумачити художній текст як вираження певних ідіолектних ознак мовної особистості, що спрямоване на реалізацію наміру автора через оригінальну обробку художніх засобів для максимального увиразнення літературного твору. При цьому ідіолект постає як засіб вербалізації ментальних процесів, світоглядних позицій, культурних та естетичних вподобань письменника [8, с. 206]. Здійснюючи аналіз, особлива увага приділяється регулярним мовним патернам як механізму посилення смислового та емоційного впливу на читача [9, с. 11].

Відтак, це зумовлює справедливу необхідність комбінованого аналізу художнього тексту спираючись на три взаємопов'язані рівні:

1. Лексичний рівень – первинний індикатор світобачення автора, який відображає його цінності та культурний досвід.
2. Стилiстичний рівень – дослідження системи тропів та фігур, що складає серцевину художньої виразності тексту.
3. Синтаксичний рівень – вивчення ритміко-когнітивного каркасу тексту; повторюваність синтаксичних моделей є надійним критерієм ідентифікації ідіостилю.

Таким чином, розрізнення понять «ідіолект», «ідіостиль» та «мовний портрет автора» є необхідним для об'єктивного та вичерпного лінгвістичного аналізу художнього тексту. Здійснений теоретичний огляд підтверджує, що раніше зазначені концепти поєднанні в цільну, нерозривну ієрархічну систему.

З огляду на складену природу цих термінів, їх чітка диференціація усуває неузгодженість у визначеннях. Комплексне поєднання лексичного, стилістичного та синтаксичного рівнів аналізу, у свою чергу, дозволяє зробити якісне

дослідження індивідуальної картини світу та мовної особистості автора в межах сучасної антропоцентричної парадигми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жайворонок В. В. Національна мова та ідіолект. *Мовознавство*. 1998. № 6. С. 24–31.
2. Ніцполь В. І. Мовна особистість персонажа серійного вбивці (на матеріалі американської прози ХХ століття) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Івано-Франківськ, 2018. 233 с.
3. Ставицька Л. О. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 3–17.
4. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С. Я. Єрмоленко. Київ : Либідь, 2001. 224 с.
5. Barlow M. Individual usage: a corpus-based study of idiolects. University of Auckland, 2010. 22 p.
6. Burke M. (ed.). *The Routledge Handbook of Stylistics*. London : Routledge, 2014. 552 p.
7. Crystal D. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 6th ed. Malden : Blackwell Publishing, 2008. 555 p.
8. Himiak S., Kravchenko-Dzondza O., Lutsiv S., Lehka L., Panochko M. Idiolect – idiosyle – Sociolect: Differentiation and Interrelation of Linguistic Terms. *Studies in Media and Communication*. 2022. Vol. 10, No. 3. P. 92–99.
9. Leech G., Short M. *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. 2nd ed. Harlow : Pearson Longman, 2007. 404 p.
10. Verma G., Srinivasan B. V. A Lexical, Syntactic, and Semantic Perspective for Understanding Style in Text. arXiv preprint arXiv:1909.08349. 2019. P. 1–8.